

200.088 Rongal f/

! Allapota uicatt NEM Rongaluarliato!

200088

29

Fiume és a világháború

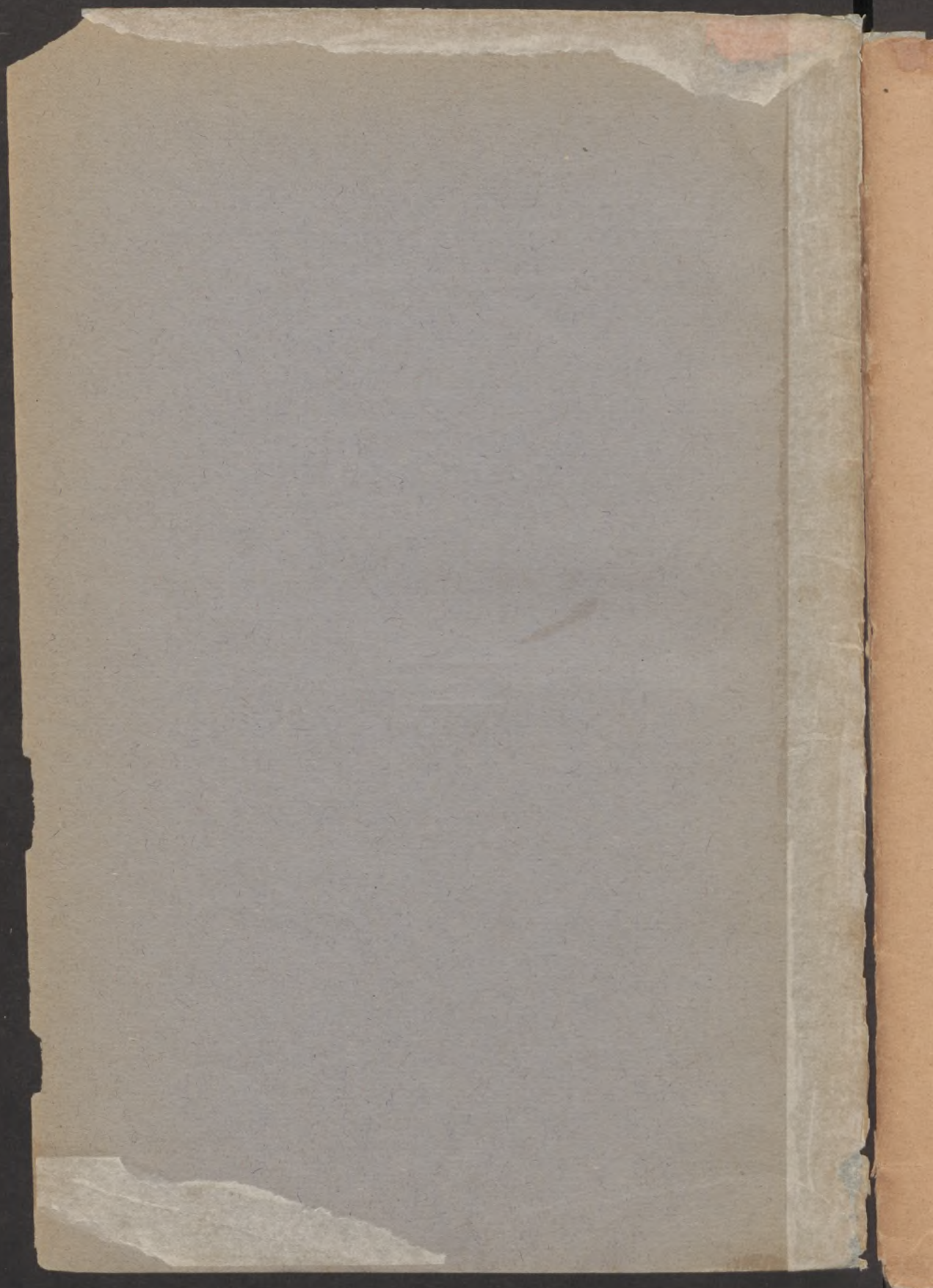
Levél a magyar tengerpartról

Írta :

Dr. Brajjer Lajos

Megjelent a „Magyar Figyelő” 1916. évi 24. számában

A szerző kiadása Budapesten.

Fiume és a világháború

Levél a magyar tengerpartról

Írta :

Dr. Brajjer Lajos

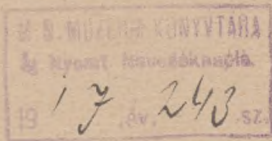
Megjelent a „Magyar Figyelő” 1916. évi 24. számában

A szerző kiadása Budapesten.

Aug. 1.
391/b

200088

Mikor tavaly májusban Olaszországban az ellenünk irányuló étvágy — hogy Tisza István gróf szavait idézzem — annyira fokozódott, hogy a veszedelmet már semmiféle diplomácia elhárítani nem tudta,¹⁾ Itália egy őszinte lépésre határozta el magát. Bevárta még a husvéti szezont, mely köztudomás szerint sok millió jövedelmet jelentett mindenha szövetségesünkre nézve, s azután kereken kimondta, hogy nem kér többet a barátságunkból. Miután pedig az idők változtak s a hadiszerencse is rövid időre elhagyta a közép európai hatalmakat, kimondja minden habozás nélkül Sonnino hideg és rideg hangján, amit később azután D'Annunzio oly ékes szavakba foglalt, hogy legyen immár nyílt ellenségeskedés abból a feszült, egészségtelen viszonyból, mely már az első hadüzenet napján megállapítható volt. Kik itt lakunk a magyar-olasz határon, nem igen lepődtünk meg ezen a fordulaton, sőt fordulatra sem tekintettük, mert naponta olvasván az olasz lapokat, régen tudtuk, hogy a mi olasz szövetségünk nem barátunk.

Miután pedig így tisztult a helyzet, a magyar közönség némi keserőséggel bár, de nyugodtan tudomásul vette ezt az újabb csalódásunkat, bizván abban, hogy ez az új bonyodalom sem lesz képes diadalmas előrenyomulásunkat megállítani. Mégis azt kérdezte, mi lesz Fiumével?

¹⁾ Tisza István gróf, miniszterelnök, a magyar képviselőházban, 1916. szeptember 7.

A gyermekért rajongó szülő aggodalma reszketett ebben a kérdésben, egy kis kételkedés, no meg egy kis bizalmatlanság is. Hátha elveszítjük ezt a dédelgetett gyermeket. Igaz, hogy sok gondunk volt vele, de mégis, vagy talán épen azért szeretjük olyan nagyon, hogy el sem tudnánk lenni nála nélkül. S némely szívekbe belopódzott az a gyanu, hogy talán a fiumei lakosság maga is inkább vágyik odatartozni, ahol az ő nyelvén beszélnek.

Az olasz kormány a hadüzenet napjától kezdve sohasem titkolta, hogy a megváltandó területek közé fel van véve Fiume neve is. Az első látogatás, amit ellenséges földön tettek az olasz repülők — Fiuménak szolt. Ide dobták az első bombát s itt érte őket az első kudarc, mert soha repülővel még olyan fölényesen nem bántak el, mint a «Citta di Ferrara»-val. Ez volt az első felszabadító kísérlet és ennél nagyobb kudarc azóta sem érte az olaszokat.

Mi pedig azt kérdezzük, vajjon miért akarják az olaszok «felszabadítani» a mi tenger mellékünket. Messzire vezetne, ha most mindazokkal a városokkal és tartományokkal foglalkoznánk, melyekre legujabban Olaszország igényt tart. E helyen kizárólag a magyar tenger mellék, illetve Fiume sorsáról lesz szó. Szeretném bebizonyítani, mennyire jogtalan és alap nélkül való a hűtlen szomszéd e szándéka, s hogy a tenger melléki lakosság akar legkevésbé elszakadni a magyar hazától.

Ebből a két szempontból kívánom a következőkben a nálunk különben is mindig aktuális fiumei kérdést elbírálni.

*

Hogy mióta magyar város Fiume, aziránt eltérők a történetírók feljegyzései. Ha Lukas Györgynek hiszünk²⁾ 1335, mikor a Habsburg-család Karintiát és Krajnát megszerzi, Fiume a Duinoi grófok, egy isztriai család birtokában van. Ebben az időben a Fiumara folyó volt a határ a német birodalom és Magyarország között. A nevezett történetíró azonban biztosra veszi, hogy Fiume 1337—1365-ig már magyar birtok volt, sőt ebből az időből datálódik a Habsburg uralom, amennyiben a Duinoi és a Frangepán családok között dúló harcok közepette a Duinoiak a Habsburgok hatalma alá helyezkednek, amennyiben elismerik hűbérurasságuk.

²⁾ Dr. Georg Lukas. Die Latinität der adriatischen Küste Oesterreich-Ungarns.

kat. Miután pedig a hűbéri jog szerint a hűbérbirtok magszakadás esetén visszaszáll a hűbérurra, az 1399-ben történt kihalásuk után a Wallsee grófi család örökölt utánuk, ő utánuk pedig 1446-ban Habsburgi III. Frigyes. Ettől az időtől kezdve 1776-ig Fiume osztrák birtok. Ekkor foglalják el a velenceiek — először és utoljára — Fiumét, de már rövid idő múlva magyar csapatok foglalják vissza³⁾ s még ebben az évben Mária Terézia október 20-án a város és kerülete kormányzását Majláthra bizza, 1779 április 3-án kelt oklevelében pedig új alapra helyezkedett,⁴⁾ amennyiben ebben a Fiuméra nézve ma is nagyjelentőségű királyi privilégiumban Fiume várost és kerületét a magyar szent korona külön testének (*separatum corpus sacrae regi coronae*) dekretálta s mint ilyet, bár az ország alkatrészének jelentette ki, de azért autonómiáját fenntartandónak rendelte s különösen kiemelte, hogy az se a buccari-i, sem más kerületekkel össze ne olvassassék. A történetíró jól mondja: Hazánk nyugodtan tekinthet ezentúl az Adria felé, mert Mária Terézia annak partjait, hol 300 esztendeig idegen befolyás uralkodott, újból magyar tenger-mellékké tette.⁵⁾ De hiszen ismeretes, hogy a tengerre irányuló magyar világpolitika már Kálmán királyunk alatt bontakozott ki hatalmas arányokban,⁶⁾ aki már a XII. században, amikor a világforgalom parányi volt a maihoz képest, felismerte, amit ma minden oldalról hangoztatnak, hogy csak az az ország lehet igazán hatalmas és gazdaságilag független, amelyiknek tengere van. Kálmán király nagy tervét az Anjouk folytatták s Nagy Lajos alatt egész Dalmácia a Quarnerotól Durazzoig a magyar birodalomhoz tartozott. A tengerpartra irányuló magyar aspirációk azután felébrednek II. Rákóczi Ferenc alatt. A fejedelem a magyar tengerpartra⁷⁾ is kiterjesztette figyelmét s több ízben, így 1707 őszén is foglalkozott Horvátország és a tenger mellék megszerzése gondolatával. Ismeretes végül az is, mekkora fontosságot tulajdonítottak Magyarországnak a tengeren való érvényesülésének Széchenyi és Kossuth.

³⁾ Dr. Lasz Samu tanulmánya: Magyarország és Ausztria tengerpartjának latinsága.

⁴⁾ Dr. Eötvényi Nagy Olivér: Fiume és a magyar tenger mellék.

⁵⁾ Dr. Márki Sándor: Magyar uralom az Adrián.

⁶⁾ Dr. Havas Rezső: Magyarországnak a tengeri forgalomban való jövő szerepe.

⁷⁾ Palugyai Imre: A magyar tengerpart.

A Napoleoni háborúk alatt Fiume a hóditó császár birtokába jutott 1809-ben, ennek megszűntével pedig ismét osztrák kormányzat alá helyezték. 1822 január 1-én azután végre megtörtént a Magyarországra való visszakebelezés, melyet később törvénybe is iktattak.⁸⁾ Talán nem érdektelen annak a felemlítése, hogy az akkori Fiume magában foglalta a mai Susákot is.⁹⁾

Az 1848-iki események Fiuméra is súlyos megpróbáltatást jelentettek. 1848 augusztus 30-án Jelacsics elfoglalta Fiumét, mire Horvátországba kebelezték be s életbeléptették az osztrák törvényeket, melyek nagyobb részt még ma is érvényesek. Rövid ideig a horvát tartománygyűlés gyakorolt fennhatóságot, de mikor 1865 december 14-én Fiume kérvényt intézett a visszacsatolás tárgyában, 1867 április 6-án úgy intézkedtek, hogy Cseh Ede udvari tanácsost Ő Felsége kinevezte Fiume városára és kerületére, valamint Fiume vármegyére királyi biztosul. A végleges rendezés azonban még mindig késett, mert a horvát tartománygyűlés tiltakozott ellene. A regnikoláris bizottság, melynek hivatása volt a sokáig vajudó ügy tisztázása, 1869-ben ült össze, de az ellentétek horvátok és fiumeiek között itt sem simulak el s csak 1870 július 28-án jött létre az ugynevezett provizórium, vagyis Fiume és kerülete közjogi helyzetét ideiglenesen szabályozó királyi rendelet, mely azonban még máig is érvényben van.

*

Ime dióhéjban Fiume története. Ebből ugyancsak nehéz volna kimagyarázni a háború folyamán annyiszor emlegetett és ad absurdum vitt történelmi jogot. Ki tudná Fiume multjából kimagyarázni, hogy a már 1779 április 23-án mint külön test (*corpus separatum*) az országba kebelezett s teljesen külön választott Fiume, mely már ekkor lett a magyar tenger mellék (*littorale hungaricum*) kormányzóságának székhelye,¹⁰⁾ hogy Fiume a rövid velencei epizódtól eltekintve, Olaszországhoz tartozott valaha is.

Valóban nehéz volna kimutatni, miféle történeti jogn követeli Olaszország a mi Fiuménkat. Amint egyáltalán nehéz megérteni, hogy miért lett Olaszország oly hirtelen ellensége a ma-

⁸⁾ Gonda Béla: A magyar tengerészet és a fiumei kikötő.

⁹⁾ Palugyai Imre: i. m.

¹⁰⁾ Eöttevényi Nagy Olivér: i. m.

gyarnak. Hivatkozhatnánk Garibaldi híres nyilatkozatára, Crispi beszédjeire; de még Sonnino, aki ma talán legnagyobb ellenségünk, maga is rámutatott arra, hogy Olaszországnak a természetes szövetségese Ausztria-Magyarország. Vajjon mi változott meg azóta? Hol értették meg jobban Olaszországot, mint nálunk és Németországban? Hát nem mi vallottuk, hogy az olasz nemzet valószínűleg a középkor folyamataiban Európát meghódító kereszténység világnézetébe és eszmekörébe,¹¹⁾ hogy Olaszország volt mindnyájunk tanítómestere, a művészetek, az irodalom, a tudományok egy nagy része s a modern gazdasági élet formáinak kialakulásában, hogy az olasz föld volt bölcsője az új kor műveltségének? Nem mi voltunk az elsők, kik a XV. században az olasz kulturát elfogadtuk? s hányszor ismételték, hivatalosan és a magyar sajtóban, hogy a kiküzdendő nemzeti ideálok közösségén is őszinte barátság fűzi egybe az olaszt és a magyart? Kiváló íróink, Fraknoi, Riedl Frigyes és mások rajongással keresték a fonalakat, «melyek színesen átszőtték művelődésünket és gazdag renaissance pompájukkal elárulják olasz eredetüket.» De nem emlékszünk arra, hogy még abban az időben is, mikor az olaszok hangosan panaszkodtak, hogy Déltirolban Brixen és Bozontól kezdve a Trentinon keresztül Arcoig és Rivaig, a partvidéken és Triesztben, Istriában, Gradiscában olaszok élnek, osztrák pálcá alatt s az irredenta egyre forrott a «meg nem váltott földért», valaha szó lett volna Fiume megváltásáról. De előttem fekszik Mazzini politikai végrendelete, melyben ezeket követeli: Mieink a juliai és a karniai alpok. Az isztriai tengerpart a velencei keleti kiegészítése. Miénk a friauli magaslat. Miénk etnográfiai, politikai és gazdasági okokból Isztria is, mely Olaszország számára ép oly szükséges, mint Dalmácia a délszlávoknak. Mint Trieszt és a Karszt Adelsberggel, mely most Laibachnak van alávetve. Miénk ha egyáltalán bárminő olasz föld a miénk, Trentino Brunopolisig (Bruneck) és a raetiai alpokig. Miénk innen délre az összes előalpok s mind ama vizek, melyek az Etschbe, az Addába, az Oglioba és a Chiesebe, a Póba és a velencei golfba ömlenek. Eme területek természete, jellege, erkölce az Innel szemben Olaszország nyelvét beszéli; egykor mind Rómához tartozott. Olaszok

¹¹⁾ Berzeviczy Albert képviselőházi elnök beszédje, 1911 március 21.

a természeti utak, olasz a nyelv, hisz 500.000 ember közül csak 100.000 német lakik Déltirolban. — Majd a Trentino katonai fontosságát hangsúlyozva Olaszország számára így konkludál: «Ez a béke gyalázat Olaszországra nézve, gyáva elárulása Isztriának, Trientnek, az olasz Tirolnak. Itáliát harmadrangu hatalommá aljasítja le Európában és megfosztja őt a népek bizalmától.»

Ime, hol van Fiume?

Csak most változott meg a helyzet, mert Fiume is kellene. Elfelejtették mindazokat a kapcsolatokat, amelyek hazánkat Itáliához fűzik, a velencei hittérítőktől kezdve, kikről a monda azt állítja, hogy eleinket írásra, olvasásra tanították, egészen a torinoi remetéig, aki olasz földön lehelte ki nemes életét. S elfelejtették, hogy még a legeslegujabb időben is Tisza István gróf még 1915 május 18-án annak a meggyőződésnek adott kifejezést,¹²⁾ hogy a magyar nemzet kebeléből nem vesztek ki a rokonszenvnek és barátságnak azok az érzelmei, amelyek az olasz nemzettel szemben olyan hosszú időn át fennállottak... s hogy ujult erőre fog törni a lelkeknek az a rokonszenve, az érzületeknek az a közeledése is, amely a magyar és az olasz nemzet között olyan hosszú időn keresztül fennállott. Tisza István gróf jól ismeri a magyar nemzetet. Mi semmit se tettünk ahhoz, hogy ez a viszony megváltozzék. A magyar nemzet akkor is lojálisan és lovagiasan viselkedett, mikor a szövetségesből ellenség lett. Lesz még béke ezen a világon és akkor ki fog tűnni, hogy egy olasznak sem görbült meg a hajaszála Fiumében, mikor kitört a háboru. De még tovább mehetünk. Vajjon volt-e kellemetlensége Fiumében, a háboru kitörése óta is, az olasz nyelvű magyaroknak azért, mert olaszul beszélnek? Vajjon volt-e eset arra, hogy ezt egy embernek is megtiltották? Pedig talán nem is lehetett volna olyan rossz néven venni a magyar kormánytól, ha a fiumeieket ezekben a válságos napokban megfosztja az olasz nyelvtől. De nem tette meg, sőt többet cselekedett, mint aminőre kötelezve volt s megengedte, hogy a fiumei Rappresentanza ép úgy folytassa tanácskozásait olasz nyelven, mintha csak Itália még mindig a szövetségesünk volna. Hozzátehetjük még, hogy nincs magyar, aki ezen fennakadt volna. Mert mi tudunk emlékezni.

*

¹²⁾ Tisza István gróf miniszterelnök válasza Andrássy Gyula gróf interpellációjára az Olaszországnak tett területi ajánlatok tárgyában.

A fiumei olasz lakosság úgy a háboru kitörésekor, mint az egész nagy küzdelem folyamán, kifogástalanul viselkedett. A lakosság ismételten keresett és talált alkalmat hazafias érzületének dokumentálására. Hogy egyebet ne említsünk, Fiume városának polgármestere a háboru folyamán ezeket jelentette ki a lakosság érzelmeiről:

«Fiume város olasz ajku lakossága az utóbbi időben, különösen pedig az olasz háboru kitörése óta oly sok ízben adta tanujelét annak, hogy kizárólag magyar alattvaló akar lenni és az is óhajt maradni, hazafiságát oly sokszor bizonyította be, hogy Magyarország miniszterelnöke szükségtelennek tartott bárminő különleges intézkedést. A jelenlegi viszonyok oly jók ebben a tekintetben, hogy kár volna bármi változtatást alkalmazni.»

De nemcsak szép szavakban nyilvánult meg ez a hazafias érzület. Fiume városa egy millión felül adakozott hadi jótékony célokra. Tetemes összeget jegyzett a lakosság a hadikölcsönökre s úgy a város maga, mint a közönség nyelvi különbség nélkül példát adó bőkezűséggel gondoskodott a szegényekről és elhagyottokról. Meg kell még emlékeznünk arról is, hogy a Rappresentanza az idén határozta el az utcai táblák megváltoztatását, miáltal számos kiváló magyar nevét örökítették meg, egyhangulag engedték át a magyar szintársulatnak a városi színházat s a dinasztiához való hűség is tüntető kifejezésre jutott, amennyiben a város legszebb utcáját Corso Francesco Giuseppe I. nevezték el s a kivivott győzelmeinket minden egyes alkalommal elsőnek ünnepelte a fellobogózt Fiume.

A magyar kormány ezt a dicséretes magatartást egy szép tettel jutalmazta meg, mely valóban alkalmas arra, hogy a város közönségének, mely az olasz háboru kitörése után első kötelességének tartotta a tüntető hűségnyilatkozatot, az anyaországhoz való ragaszkodását még növelje. Mikor Ausztria összes hasonló helyzetben levő városaiban az autonómiát felfüggesztették, a magyar kormány hozzájárult ahhoz, hogy a választások itt kiirassanak. Megválasztották a képviselőtestületet (itt jutott be 12 magyar) s ez mindmáig kitünően funkcionál. A lakosság pedig nemzetiségi különbség nélkül köszönettel veszi, hogy ez így van, mert a városi képviselőtestület működése és ellenőrzése nélkül talán sohasem értük volna el azt, hogy Fiumében, melynek úgynevezett Hinterlandja nincs, melynek a környékén alig terem

valami, ma az országnak egyik legjobban approvizionált városa s amellet viszonylag még csak nem is drága. Nem is szólva arról, hogy a város vezetőinek gondoskodása teszi lehetővé azt, hogy a szegénységben sinylődő szomszédokon is tudunk segíteni. Ennek a városnak lakossága nem akarja magát megváltani, jól érzi magát a magyar állam védő szárnyai alatt s épenséggel nem akar Olaszországnak megváltott — utolsó kikötője lenni.

*

Szinte magától vetődik fel az a kérdés, hogyan kell a jövő Fiumét képzelni, közgazdasági és nyelvi tekintetben.

Ami az előbbit illeti, nem szenved kétséget, hogy Fiuméra nagy jövő vár. Ha a jelek nem csalnak, Fiume nagy fellendülés előtt áll, annyival is inkább, mert a mostani háboru alatt beigazolódott, hogy Fiume fekvése sokkal kedvezőbb, mint Trieszté, tehát nemcsak Magyarországnak, de az egész monarchiának érdeke az, hogy Fiume versenyképes, nagy teljesítményekre képes kikötőváros legyen. Vajjon hogyan láttuk volna el e véres háboru folyamán a teljesen Fiuméra utalt szigeteket, egész Dalmáciát és Albániát, ha Fiume nincs? Ki vitt volna ennek a kétségbeesett lakosságnak lisztet, burgonyát, zsírt, olajat, a megélhetéshez legszükségesebb élelmiszereket, ha nem a fiumei kikötőből induló hajó? Itt bizonyult be újból Fiume nagy jelentősége. Anélkül, hogy ezzel Triesztnak ártani akarnánk, vagy az értékét kicsinyíteni volna szándékunk, mely kikötőnek versenyképességét és óriási fellendülését mint a monarchia egyik hatalmas erőforrását mi magyarok is mindenkor elismeréssel és irigység nélkül néztük, mégis azt kell hangsúlyoznunk, hogy úgy Magyarországnak, mint Ausztriának az érdeke, hogy Fiume kikötője fejlesszessék, bővítsessék, mert erre a kikötőre a monarchia mindkét felének szüksége van. Bizom benne, hogy ezt be fogja látni úgy a magyar, mint az osztrák kormány.

Itt azonban hangsúlyozandó, hogy az intéző körök tevékenysége nem merülhet ki abban, hogy a kikötőt fejlesztik, nagyobbítják. Már mostanában, olyan időben is, amikor voltaképen szünetel a nagyobb stilü kereskedelem, már ma kell azokról az eszközökről gondoskodni, melyek képesek a külkereskedelmet valóban szolgálni és előbbre vinni. Azokat az intézményeket, melyek hivatva vannak a külkereskedelemre erősebb befolyást gyakorolni, vagy pláne annak irányítását befolyásolják,

azokat a legjobb erőkkal kell ellátni, hogy arra az időre, amikor ennek a véres és hosszú háborúnak vége szakad és a várva-várt békével a fellendülés kora bekövetkezik, képesek legyünk a versenyt minden téren és minden tekintetben felvenni. Anélkül, hogy szándékunk volna itt a részletekbe bocsátkozni, mégis hangsúlyoznunk kell, hogy azok a körök, melyek a fiumei kereskedelemben irányadók, mind hangosabban követelik, hogy a tengerészeti hatóságot lássák el a megfelelő kereskedelmi, a politikában jártas erőkkal, mert másképen nem lesz képes a folyton növekvő feladatoknak, melyeket a nemzetközi verseny természetesen reá ró, megfelelni. Ezt pedig, ismétlem, még a békekötés előtt kell megtennünk, hogy az azután bekövetkező új viszonyok bennünket se találjanak készületlenül.

*

Sokkal nehezebbnek, komplikáltabbnak tetszik Fiume nyelvi kérdése, a lingua nostra ügye, vagy ha úgy tetszik, a mi legsajátosabb nemzetiségi kérdésünk. Ha ezt a kérdést elfogultság nélkül vizsgáljuk, magyar nemzeti szempontból, de nemzetiségi gyűlölség nélkül s mindennemű tetszetős jelszavak mellőzésével, úgy meg kell állapítanunk, hogy a magyar állam az utóbbi években itt jelentős eredményeket, sőt sikereket ért el. Mert sikernek kell mondanunk — a magyar állam sikerének — hogy két jelentős reformot minden megrázkódtatás nélkül sikerült keresztülvinnünk. Az egyik a m. kir. határrendőrség felállítása, a másik a fiumei rendőrség államosítása. Nem csodálkoztunk volna azon sem, ha ennek a két reformnak keresztülvitele kevésbé simán ment volna, mert különösen az előbbi ellen erős agitáció folyt az olasz nyelvű sajtó egy részében. Eleinte egy kis idegenkedés volt tapasztalható, de azután csakhamar belátta a lakosság, hogy a határrendőrség megvalósítja azt, ami eddig még hiányzott: a pártatlan, se jobbra, se balra nem sandító, a hatalmasoktól nem rettegő, a népszerűséget nem hajhászó, a pártpolitikával egyáltalán nem törődő rendőrséget. Azért találták azután szinte természetesnek, hogy az államrendőrséget a már néhány év óta sikerrel működő határrendőrség kirendeltségéből fejlesszék, s a fenti okoknál fogva azért fogadták már a rendőrség államosítását bizonyos megnyugvással és megtörténhetett az a mindenesetre örvendetes tény, hogy a város polgármestere a rendőrség államosítását nyílt ülésen örömmel üdvözölte s egyet-

len hang sem emelkedett ellene. Nem igen hangoztatták a nyilvánosság előtt, de azért tisztában volt azzal még az autochton lakosság is, hogy a városi rendőrség nem felel meg mindenben céljának. Elvégre ha kereskedelmi, ipari és idegenforgalmi életét tekintjük, Fiume a főváros után az ország első nagyfotosságu városa már csak azért is, mert egyetlen kikötővárosa. Hogy forgalma az utóbbi években a ki- és bevándorlás révén, valamint azáltal, hogy Dalmácia és Albánia forgalmát innen irányítják, különösen a világháború kitörése óta, tetemesen megnagyobbodott, ez nem szorul különös magyarázatra. Az új törvény egyébként tiszteletben tartja a város autonómiáját, amennyiben a hatáskört a rendészeti teendők ellátása tekintetében az állami rendőrség és a városi hatóságok között megosztja. A hatásköröknek ez a megoszlása körülbelül megfelel annak az álláspontnak, amely az 1881-iki törvény értelmében a székesfővárosban fennáll. De elvileg is teljesen elfogadható az a megosztás, hogy a közbiztonsági rendészet közigazgatása a maga teljes egészében az állami rendőrség hatáskörébe vág, míg a rendészeti közigazgatás többi ága, minő a közegészségügy, az állategészségügy, az építési, ipari stb. rendészeti ágaknak igazgatása továbbra is a városi hatóság hatáskörébe fog tartozni. Ha a közbiztonsági rendészetet a maga teljes egészében egy tökéletesebb szervezetre bizzuk, mondom igen helyesen Rakovszky Iván képviselőházi előadó beszédében, akkor bizvást meghagyhatjuk az illető többi rendészeti ág igazgatásának teendőit a városi hatóságok kezében, mert hiszen ezek önkormányzati jellegűek és ezeket az önkormányzattól elválasztani alig lehetséges.

Ez a hatásköri megosztás mindenesetre nagyban járult hozzá, hogy az új törvény Fiumében csakhamar népszerű lett.

*

Vizsgáljuk meg ezek után a Fiumében élő lakosság nyelvi összetételét. Az 1910-iki népszámlálás szerint a főbb nemzetiségi csoportok aránya a következő volt:

Összlakosság	49.806	
Olasz nyelvű	24.212	vagyis 48·6%
Horvát és szerb	13.351	vagyis 26·8%
Szlovén vend	2.337	vagyis 4·7%
Német	2.315	vagyis 4·6%
Magyar	6.493	vagyis 13·0%
Egyéb	1.098	

Ha a legutóbbi népszámlálás eredményét egybevetjük az előbbi népszámlálások eredményével, a magyarság rohamos térfoglalását kell megállapítanunk.¹³⁾ A magyar elem az utolsó harminc év elenyésző csekély kezdetekből az utolsó helyről heted-félezerre s ezzel a harmadik helyre emelkedett, mely eredmény a legvérmesebb reményeket is túlhaladja. 1880-ban a magyarok száma még csak 383. De már 1890-ben 1062, 1900-ban 2812, 1910-ben 6493 s a mai számukat már 8000-nél többre teszik. Ezzel a rohamos szaporodással szemben az olasz elemben már csak azért kell egy bizonyos stagnációnak bekövetkeznie, mert a szomszédos vidéken a lakosság majdnem teljesen elszlávosodott, tehát a városi lakosság olaszul beszélő elemek beszívargásától elesik, holott azelőtt különösen a szomszédos Isztriából történt az olasz nyelvűek betelepődése.

Ehhez a természetes alakuláshoz hozzájárul még az is, hogy már ma is a fiumei kereskedelmi és ipari életnek, a bankok, gyárak és egyéb nagyobb kereskedelmi vállalatok vezetőinek túlnyomó többsége magyarokból áll. Ha ehhez hozzávesszük az állami tisztviselők, a kormányzóság, tengerészeti hatóság, pénzügyigazgatóság, posta és távirda, törvényszék és máv. tisztviselőknek jelentékeny számát, azonkívül az ugyancsak tekintélyes számban képviselt iskolák tanárait és tanítóit, oly erős magyar értelmiséggel állunk szemközt, mely a városra rányomja a maga bélyegét, melynek a viszonyok alakulásával a kellő igyekezet és ügyesség mellett nem lesz nehéz a városban domináló szerepet játszani. Ennek a hatalmas magyar intelligenciának idővel bizonyára sikerülni fog a városi közéletet oly irányba terelni, mely az eddiginél jobban felel meg a magyar állam méltóságának és tekintélyének és a magyar társadalom jogos követelményeinek.

A magyarországi — a fiumei ember így hív mindenkit, aki nem fiumei — olvasó meglepetve fogja kérdezni, hát miért nem látjuk ennek az erős magyar intelligenciának a hatását a fiumei közügyekre. Például miért nem játszanak a magyarok jóformán semmiféle szerepet a városi képviselőtestületben, ha csakugyan számban, vagyonban, befolyásban ily erős a magyar elem. A kérdés első pillanatra jogosnak tetszik, azonban nem szabad elfelejteni, hogy a magyarság, mint fentebb említettük, csak az utóbbi

¹³⁾ Festi Aladár: Fiume népesedési mozgalma a Magyarországhoz való visszacsatolása óta.

években gyarapodott ennyire számban és befolyásban. De főleg hangsúlyozandó, hogy csak lassan és főképen az utóbbi években gyarapodott oly lényegesen azoknak a magyaroknak a száma, akik Fiumét nemcsak átmeneti állomásnak tekintették, de akik itt állandóan letelepedtek s épen ez okon élénkebben is érdeklődtek a helyi politikai kérdések iránt s akiknek, miután Fiumét állandó otthonuknak tekintették, kedvük is volt a politikai életben aktív szerepet vinni.

*

Társadalmi tekintetben hamarabb sikerült a régebbi idők mulasztásait kipótolni. Sok kudarcot vallott kísérlet után, minek okát az épen most elmondottakban kell keresnünk, egy hatalmas magyar egyesületben, a fiumei nemzeti kaszinóban, tömörült a magyarság, mely Wickenburg István gróf fiumei kormányzó vezetése alatt áll, mely ugy számra, mint tekintélyre ma már hatalmas versenytársa a híres régi Casino Patriotticonak, sőt egyben-másban már túl is szárnyalta. Itt kell megemlékeznünk a magyar színészet térfoglalásáról is s örömmel konstatálhatjuk, hogy Fiumében a magyar színészet ma már csekély anyagi támogatás mellett is képes megállani a maga lábán. Talán lesz alkalom arra, hogy ezen a helyen elmondjam, miről kellene még a magyar kultúra vezetőinek ezen a téren gondoskodniok Fiumében is, de másutt is a vegyes ajku országrészekben. Ezuttal csak hangsúlyozni óhajtom, hogy a magyar kormánynak nem az a legfőbb kötelessége, hogy néhány ezer koronával szubvencionálja a fiumei magyar színészetet, hanem az, hogy tekintélyével odahasson, mikép az állami színházak tagjai minél sűrűbben vendégszerepeljenek a nemzetiségi vidékeken, nagy gyönyörűségére a magyarságnak, de ami ennél is fontosabb, hogy ezáltal megismertessék és megkedveltessék a mi kulturánkat, irodalmunkat és művészetünket az idegenajku lakossággal, mely bennünket erről az oldalunkról alig ismer. Meg kell itt jegyezni, hogy különösen az olasz nyelvű lakosság ma már szorgalmasan látogatja a magyar színi előadásokat. S hogy itt nemcsak egyes olasz családok mulatságáról, hanem egy bizonyos közvéleményről van szó, mutatja az, hogy a városi képviselőtestület ez idén először, de egyhangu határozattal engedte át a diszes városi színházat, melynek kapuit eddig gondosan elzárták a más nyelvű előadások elől.

*

Sokkal nehezebb a másik kérdésnek a megoldása, a városi közéletben való részvétel. Igen sok oka van annak, hogy miért nem, igen került bele a magyarság a fiumei képviselőtestületbe. Azokban a városokban, ahol virilizmus van, mi sem természetesebb annál, hogy a nagyvállalatok vezetői a cenzus alapján tagjai a törvényhatósági bizottságnak, vagy a városi képviselőtestületnek. A fiumei rappresentanza tagjait kizárólag választás útján küldik a képviselőtestületbe. Háládatlan feladat volna ma, amikor éppen mostanában sürgetik a virilizmus eltörlését nemcsak a fővárosban, de számos vidéki városban is, a virilista intézmény áldásait dicsérni. A virilizmus azonban lényegesen hozzájárulna ahhoz, hogy a magyar elem nagyobb számban bevonulhasson a képviselőtestületbe, ámbar nem tagadható, hogy a virilista intézmény oly veszedelmet is rejthet magában, mely sem a magyarság, sem a demokratizmus szempontjából nem teszi kívánatossá annak Fiumében való bevezetését. Hogy a magyar elemnek számos kiváló tagja nem is igen törte magát a képviselőtestületi mandátum után, annak egyik okát abban találjuk, hogy a képviselőtestület tanácskozási nyelve kizárólag az olasz s így azok a magyarok, akik nagyobb vállalatok élén állanak s a város gazdasági életében számottevő szerepet játszanak, nem is igen kíváncsiak a képviselőtestületbe, mert ritkán bírják az olasz nyelvet oly tökéletesen, hogy az egyes tárgyakhoz komolyan és szakszerűen hozzászólhatnának, vagy egy esetleges támadásra válaszolni képesek volnának. Nevetségessé pedig nem akarnak válni. Innen van az, hogy a magyarság lényeges térfoglalása dacára is csak négy magyar anyanyelvű polgárt választottak a képviselőtestületbe, s csak a legutóbbi időben, már a háború folyamán meg-ejtett választások alkalmával jutott be tizenkét magyar ember. Ez a helyzet hozza magával, hogy a magyarság körében mindinkább terjed az a gondolat, hogy itt gyökeres átalakításról kellene tenni. Hogy miben állana e változás, azt ma még senki sem látja tisztán. A reformerek egy része azt szeretné, ha Fiumét egészen egyszerűen a törvényhatósági joggal felruházott városok sorába osztanák s ezt az elvet olyanok is propagálják, akik Fiume autonómiáját nem megszorítani, de kiterjeszteni óhajtják. Mert ma sem képes még belátni senki sem, hogy miért ellenezték a fiumeiek annak idején a közigazgatási bizottság felállítását, melyet Bánffy Dezső miniszterelnök tervezett s mely a rappresentanza tagjainak

módot és alkalmat nyújtott volna arra, hogy a város ügyeire másodfokon is befolyást gyakoroljanak, de elfogadták a kormányzó tanácsot, mely a rappresentanza tagjai nélkül a nyilvánosság teljes kizárásával tanácskozik és határoz a városnak azon nagyfontosságú ügyei felett, melyekben a törvényhatósági joggal felruházott városokban a közigazgatási bizottság dönt.

A reformot óhajtók másik része így okoskodik: Ha a törvény megengedi, hogy a törvényhatósági bizottság vagy a városi képviselőtestület közgyűlésein annak tagjai felszólalhatnak a maguk anyanyelvén, vagyis Brassóban a magyar nyelv mellett oláhul, Nyitrán tótul, Zomborban szerbül, Verseczen németül, hát miért ne volna szabad a fiumei rappresentanzában a város nyelve mellett az állam nyelvén beszélni. Ez a kívánság csak nem szerénytelenség egy magyar városban? Jól értsük meg: senki sem akar a fiumei rappresentanzában bábeli zavart csinálni, senki sem gondol arra, hogy a képviselőtestületben az összes itt élő nyelveken folyhasson a tanácskozás, mert ez csakugyan a nemzetiségi kérdés túlajtása volna, de igenis azt akarják, hogy a magyar állam nyelve sehol se mellőztessék, még a rappresentanzában sem. Amint a magyarság teljes joggal megkövetelheti, hogy a város a maga hirdetményeit ne csak olasz, de magyar nyelven is bocsássa ki. Ha csak legkevésbé is kicsinyelni akarnám Fiuménak minden gondolkodó ember által tiszteletben tartott autonómiáját és biztosított jogait s egy kaptafára akarnám huzni bármelyik más város helyzetével, azt kellene mondanom, hogy Fiume város képviselőtestületében a magyar mellett engedjék meg az olasz nyelven való tanácskozás is. Ezt a felfogást azonban senki sem vallja, különböző okoknál fogva nem is hangoztatja senki, legfőképpen pedig azért, mert még a látszatát is el akarjuk kerülni annak, hogy az olasz szomszéd árulásáért az itteni olaszajku lakosságot akarnánk sujtani, mely kifogástalan hazafias magatartásával arra semmi okot sem szolgáltatott. Amennyire a hangulatot ismerem, állíthatom, hogy ennél tovább ma Fiumében senki sem akar menni, sem a vezető körök, sem a magyar nyelvű polgárság számottevő tagjai, de mind erősebben és erősebben lép előtérbe az a törekvés, hogy a város hivatalos nyelvének, a fiumei statutumban garantált olasznak tiszteletben és érvényben tartása mellett a magyar állam nyelve seholsem mellőztessék. Csak szükkeblü elfogultság mondhatja ezt túlzás-

nak, csak tudatlanság vagy hazafiatlanság tekintheti ezt a felfogást a más nyelvét elnyomó sovinizmusnak.

Ép úgy egyre jobban terjed az a felfogás, hogy a fiumei törvényszéken az olasz mellett a magyar nyelvnek is kell érvényt szerezni.

*

Hogyan kellene tehát a háboru után kialakulnia a nyelvi kérdésnek? Szükségesnek tartottam e kérdésben kérdést intézni Wickenburg István grófhhoz, a jelenlegi fiumei kormányzóhoz, aki harmincöt év óta él Fiumében, itt kezdte tisztviselői pályáját és hat év óta kormányzója és irányítója e város ügyeinek. A kormányzó körülbelül ezeket mondta e sorok írójának:

«Fiumében mostan a különböző anyanyelvű magyar állampolgárok erőviszonyai és súlypontja szempontjából átmeneti korszakot élünk. A magyarság, mint ismeretes, aránylag lassan, de biztosan gyarapszik, az utolsó 30—35 év alatt néhány száz lélekből majdnem a lakosság egyharmadára emelkedett. Itt mindig a politikailag számbaveendő magyar állampolgárokat veszem alapul.

Az olaszajku fiumeiek gyarapodása már csak azért is lassabb lesz ezentúl, mert minden város lakosságának szaporodásában a főszerepet a szomszédból való bevándorlás képezvén, az olaszajkuak bevándorlása a szomszédos vidékek elszárvosodása folytán megszűnik vagy a minimumra redukálódik.

Ezekből önkényt folyik, hogy nekünk kötelességünk a magyar elem gyarapodását lehetőleg előmozdítani, a bevándorlását elősegíteni, gazdasági erősödéséhez segédkezet nyújtani, de emellett nem szabad elhanyagolni a jóra való, hazafias olasz elemet sem, azok gazdasági erejét a lehetőséghez istápolnunk kell, fenntartanunk nyelvüket és respektálnunk kell tisztán kulturális törekvéseiket.

Nézetem szerint óvakodnunk kell minden félreértésre okot szolgáltató túlzástól, mindattól, ami a nemzetiségek között való békés együttműködést megzavarhatná s nem habozom kimondani, az erőszakos magyarosítástól is. Hisz célunk csak az lehet, hogy Fiumét egy erős, magyar gazdasági empóriumra fejlesszük, melyben az egész lakosság egyetértve és vállvetve dolgozik az ország javára és teljesíti azokat a kötelességeket, melyek a magyar anyahazától távol fekvő magyar kikötőváros lakosságára úgy gazdasági, mint kulturális tekintetben hármlanak.

Ugy mint régebben, midőn az olaszajku elem volt az erősebb, a gyengébb magyar elem támogatta az olaszt, úgy a jövőben, midőn a természetes fejlődés folytán a magyar elem lesz az erősebbik, bizton hiszem, hogy az olasz elem azt ép oly hiven fogja támogatni és hogy egyesült erővel el fogjuk érni Fiumében a célunkat: a nagy, erős, kulturális és gazdasági magyar empórium kialakulását.»

Hasonló értelemben nyilatkozott dr. Vio Antal podesta, ki tavaly egy ujságíró előtt ezeket mondta:¹⁴⁾

«A város idővel magától fog teljesen magyarrá válni. Fiume város lakossága a legutóbbi harminc év alatt rendkívül sokat magyarosodott és ha így halad, teljesen el fog magyarosodni. Ennek azonban magától, a maga természetes útján kell jönnie. A fiumeiek rájönnek, hogy a magyar nyelv tudása nélkül nem boldogulhatnak. Az új generáció már is egészen jól beszéli a magyar nyelvet. Az erőszakos nemzetiségi politika káros hatással van és mindig rossznak bizonyult.

Fiumében nincsenek olaszok, itt csak olaszul beszélő, kitűnő magyar állampolgárok vannak, de 300 év óta a város nyelve az olasz volt, tradíció kérdése az egész. Eddig ezeket a kérdéseket csak az irredentisták mérgesítették el. A fiumeiek megtanulták, hogy csak akkor virágozhatik fel a város, ha Magyarország-hoz hűek maradnak és a boldogulásnak csak egyetlen egy útja van és ez a magyar kormányzat. Az egyes izgatók kéjelegve bolygatták ezt a kérdést, hogy uralomra jussanak. Amint azután uralomra kerültek, ők is megalkudtak a viszonyokkal. Ma már minden fiumei csak egy elvet ismer: Hazánknak, Magyarországnak hű fia akar lenni és hű óhajt maradni uralkodónkhoz.»

Igy gondolkozik a fiumei kérdésről a magyar kormány exponense és a város első polgára, ki mellesleg említve, egyuttal annak egyik legnépszerűbb embere.

*

A fiumei krónikák¹⁵⁾ egy poétikus jelenetről emlékeznek meg. Mikor Ferenc király 1822 július 1-én kelt felséghatározatával a magyar koronától tizenhárom évig elszakadt ten-

¹⁴⁾ «Az Ujság» 1915. augusztus 25.

¹⁵⁾ Fest Aladár: Fiume Magyarországhoz való kapcsolásának előzményeiről és hatásairól.

germelléki részeket Fiumével együtt visszacsatolta, a király a jó emlékü első fiumei kormányzónak, Majláth József grófnak fiát, Majláth Györgyöt küldte ki királyi biztosul. Királyi pompával «örömkönnye és üdvívalgások» között fogadták a magyar király képviselőjét¹⁶⁾ s a többek között a fiumei poéták néhány szép szonettet irtak üdvözlésére. Mikor pedig az ünnepség harmadik napján a várost újból kivilágították s az Adamich-színházban fényes bált rendeztek Majláth gróf tiszteletére, amikor a királyi biztos belépett a diszpáholyba, egy galamb repült oda, mely egy újabb magasztaló szonettet vitt neki kedveskedésül.

Véresen komoly időket élünk, mikor a Muzsák hallgatnak, senki sem ír szonetteket s az utcákat nemcsak ki nem világítjuk, de inkább elsötétítjük, hogy a «megváltó» szomszéd kárt ne tegyen emberben vagy jószágban. De bár a közeli szomszédságban ágyuk dörögnek és srapnellek sivítanak a Karszt fennsíkján, a béke galambja most itt él közöttünk. Magyarok és olaszok sohasem éltek oly barátságos egyetértésben, mint e napokban, különösen azóta, hogy az a néhány olasz, ki Olaszországból és Isztriából ide bevándorolva, a hazafias szellemű fiumanot azzal kompromittálta, hogy fennhangon hirdette, Fiume földje olasz föld, Fiume ege olasz ég, Fiume tengere olasz tenger. Ezekről az elemektől megszabadultunk, remélhetőleg egyszersmindenkorra. Aki valóban hive a magyar állameszmének s egyuttal barátja Fiumének, az szívből fogja kívánni, hogy ilyen maradjon ez a helyzet abban az időben is, mire ez a keserű kehely elmulik tőlünk s a romokból új élet támad Erdély bércei között ép úgy, mint az Adria napsugaras partjain s a Karszt kopár sziklái között. A magyar haza nem kíván egyebet a fiumeiektől, csak azt, hogy szeressék. Ha ezt fogja a kormányhatalom tapasztalni, akkor bizonyára folytatni fogja Deák Ferenc és Eötvös József politikáját, mely a *suum cuique* elvéből indul ki, hogy adassék meg a magyarnak, ami a magyaré, a nemzetiségeknek pedig, ami őket úgy a természet törvénye, mint az ország történeti tradíciója alapján megilleti.

Ezért bizhatunk Fiume jövőjében.

Fiume, 1916. évi december havában.

¹⁶⁾ Tomsich: Notizie storiche sulla città di Fiume.

